

KİTAP TAHLİLLERİ / *BOOK REVIEWS*

Milli Kimlik

Yazar: Smith, Anthony, Çev: Bahadır Sina Şener,
İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, ISBN 975-470-400-7.

Yelda ERÇANDIRLI

Sosyoloji Profesörü Anthony Smith, "Milli Kimlik" adlı eserinde milli kimliğin doğası, nedenleri ve sonuçları hakkında doğrudan bir bağlantı kurmayı amaçlamaktadır. Smith'e göre böyle bir çalışma yapmak tarihsel sosyolojik, etno sembollerin ve mitlerin analizini gerekli kılar. Smith, yedi bölümden oluşan çalışmasının birinci bölümünde milli kimliğin ve diğer kimliklerin analizlerini ele almış, bireysel-kendiyi oluşturan kategorileri ele almış ve rolleri açıklamıştır. Smith'e göre bunlar içerisinde en keskin ve temel olanı cinsiyet kategorisidir. İkincisi, mekân ya da ülke ülke-toprak kategorisidir. Üçüncüsü, sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir. Dördüncüsü ise hem dinsel hem de etnik kimlik kategorisidir.

Smith'e göre, milli kimlik ve millet birbiriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapıdır. Millet, her özgül durumda değişik oranlarda sivil/teritoryal ve etnik/jenealojik olan iki boyutu birbirleriyle harmanlanmıştır. Bugün milli kimliği esnek ve güçlü ideoloji haline getiren bu özelliklerdir. Bu boyutları göz önünde bulunduran Smith, milli kimliğin işlevlerini içsel ve dışsal olmak üzere ikiye ayırır. Dışsal işlevler teritoryal, ekonomik ve siyasi olanlar iken içsel işlevlerin en belirgin olanı, fertleri uyruklar ve yurttaşlar olarak toplumsallaştırmasıdır.

Kitabının ikinci bölümünde Smith, milli kimliğin etnik temellerini ele almıştır. Bu bağlamda Smith kitabının bu bölümünde "millet kimdir, bir millet nasıl ve neden doğar ve millet ne zaman ve nerede ortaya çıkmıştır" sorularına yanıt aramaktadır. Smith'e göre, bu sorulara yanıt bulmak için öncelikle etnik kimliğe ve topluluğa bakılması gerekir. Etnik bir topluluğun altı ana niteliği vardır: Kolektif özel bir ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir "yurt"la bağ, nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusudur. Smith'e göre belli bir topluluk bu niteliklere ne kadar sahipse ya da paylaşıyorsa ideal etnik topluluk ya da etni tipine o kadar yaklaşır.

Smith, analizine etnik değişme, çözülme ve beka kavramlarının analiziyle devam etmektedir. Etnik değişime Yunan örneğini veren Smith, "Modern Yunanlıların sadece Yunun Bizans'ının değil eski Yunanlıların ve onların klasik Helen uygarlığının da soyundan geldikleri ve mirasçıları oldukları" tezine Yunanlıların tarihsel süreç içerisinde değiştiği teziyle karşı çıkmaktadır. Etnik çözülme, etniklerin bölünme ya da proliferleşmesi yoluyla gerçekleşir. Etnik beka açısından ise dört mekanizma saptanmalıdır: Dini reform, kültürel ödünç alma, halk katılımı, etnik seçilmişliğe dair mitler.

Üçüncü bölümde Smith, milletlerin doğuşunu ve oluşumunu ele almaktadır. Milletlerin uzun bir uyuklama sürecinden sonra, bilinmeyen bir zamandan beri var olduklarına inanmaktadır. Smith'e göre, milletler hep vardı, değişen sadece kendilerinin bunun farkına varması eyleme dökülmesi düzeyleridir. Nitekim ulusları modern bir olgu olarak kabul etmek, millet kavramını yalnızca batıya mal etmek ve doğuya dayatma yapmak anlamına gelmektedir. Onlar millet olarak var olmasalar bile etnik topluluk şeklinde her yüzyılda var olmuşlardır. Bu bağlamda Smith, etnik topluluk biçimlerini ikiye ayırmaktadır: Yatay ve dikey etni. Yatay etnikler, araitokratik etnik toplulukların kendilerini idame ettirme yetkilerini, nüfusun diğer tabakalarını kendi yörüngelerine katabilme yeteneklerini içerirken, dikey etni tipi, öteki toplumsal tabaka ile sınıflara yayılma eğilimini gösterir. Toplumsal bölünmeler kültürel farklılıklardan destek görmez, aksine burada farklı sınıfları ortak bir miras ve gelenekler etrafında bir araya getiren ayırt edici bir kültür söz konusudur.

Çalışmasının dördüncü bölümünde ise milliyetçilik tanımını ele alan Smith, milliyetçiliğin beş değişik anlamda kullanıldığını ifade eder. Öncelikle milliyetçilik bütün olarak millet ve milli devletlerin bütün olarak kurulma ve kendini idame etme yetkidir. İkinci olarak milliyetçilik bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyatıyla ilgili refaha sahip olmak anlamında kullanılır. Üçüncü olarak milliyetçilik, millet ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm anlamında kullanılır. Dördüncü ve beşinci olarak ise, yeler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri içeren bir ideolojidir. Smith, milliyetçi bir hareketin olmadığı bir yerde milliyetçi bir ideolojinin olmayacağını ifade etmektedir. Burada Smith'in kullandığı milliyetçilik, hali hazırda ya da potansiyel olarak bir millet kuracağı bazı mensuplarınca fark edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir harekettir.

"Milliyetçilikler tasarı ürünü mü?" sorusuna, Avrupa dışındaki milliyetler için farklı, Avrupa içinde oluşan milliyetçilikler için farklı cevap vermiştir. Smith'e göre, Batı Avrupa'daki milliyetçilik planlanmamış bir gelişimdi ancak batı dışındakiler ise batıdaki milliyetçi amaç ve hareketlerin sonucuydu. Batı milliyetçiliği yoktan var olmamıştır, batılı milletler milliyetçilik ideolojisine çok şey borçlu değilken; diğerleri çok şey borçludur. Batı dışında milliyetçiliğin oluşumunu etki eden sömürgeci ve emperyal bir rota vardır. Emperyal durum biçimsel olarak bağımsız ve egemendir. Milliyetçi hareketin yabancı egemenliğinden kurtulma, bağımsızlık gibi bir misyonu yoktur. Sadece siyasi ve kültürel açıdan dönüşüm

gerektirir. Sömürgeci durumda ise gerekli olan kültürel bir dönüşüm yanında bağımsızlıktır.

Batılı olmayan devletlerin büyük bir kısmı Avrupalı güçlerin dışında sömürge olarak ortaya çıkmıştır. Smith, bir sömürge devletinin sahip olduğu kimliğin sömürgeci devletin yarattığı değişikliğin ve içermenin sonucu olduğunu düşünür ve sömürge devletlerin özelliklerini şu şekilde sıralar: Öncelikle sömürge devleti, sömürgeci devlet tarafından melez hale getirilir. İkincisi, etnik sınırları kısmen hesaba katılan ve kısmen hesaba katılan ve şimdiye dek ayrı olan etnik toplulukları ve kategorileri tek bir siyasi sistem dahilinde birleştiren idari sınırlar, anlaşmalar ve siyasi kararlar yaratılmıştır. Üçüncüsü, vatanperverlik idari otoritelerin büyük bölümünden teşvik görmektedir. Dördüncüsü, tüm sömürgeci engellere rağmen yüksek eğitim olanağı ile profesyonel ve eğitilmiş tabakada artış yaşanır ve bu kişiler milliyetçi hareketlerde önemli rol alırlar. Beşincisi, bu toplumlarda misyonerlik, misyonerlik eğitimleri ve mevcut yönetimden kurtulma yani bağımsızlaşma oldukça önemli yer tutmaktadır. Altıncısı, elit kesimlerin yerli halklara ve kültürlerine karşı yönelttikleri yoğun ırk motifleriyle yüklü aşağılamalardır.

Kitabının altıncı bölümünde ayrılıkçı hareketleri ele alan Smith'e göre, 19. yüzyıl, 20. yüzyıl başları ve 1960'lı yıllar olmak üzere üç büyük ayrılıkçı hareket dönemi vardır. Smith'e göre klasik ve yeni milliyetçilikler arasında çakışmalar doğmuştur. Smith bu çakışmaların nedenlerini şu şekilde sıralamaktadır: Birincisi, eğer yoksa topluluk için edebi birleşik bir kültür yaratılmasıdır. İkincisi, kültürel bakımdan organik türdeş millet oluşturulması, tanınmış bir topluluk ve tercihen topluluk adına bağımsız bir devlet temini. Dördüncüsü ise, edilgen olan etnik topluluğu etkin, etno-politik bir topluluk haline getirmedir. Smith'e göre bu amaçları gerçekleştirmenin kültürel temeli ayırt edici bir etno-tarih varlığı veya bu tarihin yeniden keşfi ya da icadıdır.

Smith'e göre, üçüncü bir hareket dalgası olarak 1960'lı yıllardan itibaren sanayi toplumlarında görülen etnik milliyetçi hareketler, diğer ikisinden farklı olarak ayrılıkçı olmaktan ziyade kültürel, toplumsal ve ekonomik özerklik yanlıdırlar. Smith bunların istisnasının da olduğunu ifade eder. Örneğin, ETA ve SNP gibi hareketler doğrudan doğruya bağımsızlık istemektedirler. Bu hareketler kültürel milli ve siyasi milli olmak üzere çifte bir kimlik hatta Brötonlar'da, Katalanlar'da olduğu gibi devlet kimliğini istemektedirler. Bu gruplar ülkelerine göre az gelişmişlerdir ancak az gelişmiş ülkelerden daha gelişmiş oldukları için ayrılık değil özerklik isterler.

Smith çalışmasının son bölümünde milliyetçiliğin küreselleşmesinden söz etmektedir. Smith'e göre, bugün insanoğlunun paylaştığı bütün kolektif kimlikler içinde milli kimlik en temelli ve en kapsamlı olandır ve milli kimlik ve milliyetçiliğin temel konuma oturmasının çeşitli nedenleri vardır: Smith'e göre öncelikle milli kimlik her yerde hazır ve nazırdır. Dünyanın hiçbir yerinde etnik ve milli çatışmaların damgasını vurmadığı, seçilmiş halkı için milli bağımsızlık hareketlerin var olmadığı bir alan yoktur. Bu bir anlamda milliyetçiliğin küreselleşmesi anlamına gelmektedir. Smith milliyetçiliğin küreselleşmesinin dışında günümüzde milliyetçilik duygusunun zayıfladığı yönünde tezlerine karşılık olarak ise milliyetçiliğin aşındığını gösteren hiçbir delil olmaması gerekçesiyle karşı çıkmaktadır.

Smith'e göre milliyetçilik gelecekte de dünyayı biçimlendirmeye devam edecektir.

Sonuç olarak, Smith milli kimliklerin geçmişten günümüze var olduğunu gelecekte de var olacağını düşünür. Smith'e göre bunun nedeni, milli kimliklerin milliyetçilik akınları ile ortaya çıkması değil; milletlerin durumlarını fark etmesidir. Smith, bu çalışmasında diğer çalışmalarında olduğu gibi özgün tanımlamalar ve kavramsal analizlere oldukça önem vermiştir. Bu açıdan Smith'in "Milli Kimlik" çalışması alanında temel bir yapıt olarak tanımlanabilir. Ancak çalışmasında milliyetçilikle ilgili birçok soruya yanıt vermek isteyen Smith'in bu eseri ayrıntılarla doludur ve okuyucunun bu ayrıntılar içinde kaybolma riski fazladır.